

A Liska-modell üzenete

Megjelent: [Mozgó Világ](#), Budapest, 2000. július.

Liska Tibor (1925-1994) kutatásai olyan társadalmi-gazdasági modell kidolgozására irányultak, amely a kapitalizmusnál is piacibb módon működik, ahol még a tulajdon is verseny tárgya. Liska azért kísérletezett megszállottan új elveken működő társadalmi-gazdasági koncepcióval, mert a működő - nem csak a kelet-európai - gazdasági rendszerek kritikájából kiindulva arra a következtetésre jutott, hogy ezek az - ő szóhasználatában - állammonopolista rendszerek szükségszerűen magukban hordozzák a rossz működés feltételeit, és ezért halaszthatatlan a szabályozórendszer újragondolása. Ez Liska életművének legfontosabb üzenete.

Liska Tibor hatvanas-hetvenes években kialakított közgazdasági elképzelései a nyolcvanas évek elejére társadalmi-gazdasági modellé kristályosodtak. A modell alapvető emberi jognak tekinti a termelőeszközökkel való rendelkezést, amelyet nyílt versenyben lehet érvényesíteni. Az államnak csak annyi szerepet szán a gazdaságban, mint a játékvezetőnek egy focimeccsen: szabadrúgást ítélhet, ha valaki kézzel ér a labdához, kiállíthatja a szándékosan szabálytalankodókat, de labdába nem rúghat, és a szabályokat sem változtathatja meg.

A Közgazdasági Szemle 1998. októberi számában "[A Liska-modell](#)" című dolgozat tömören vázolja a modell kiindulási pontjait és főbb elemeit, megemlítve a megoldatlan kérdéseket és a gyakorlatban felhasználható lehetőségeket.

Liska koncepciója abból a jogos kritikából indul ki, hogy a világ gazdasági rendszerei nem működnek hatékonyan (és itt nem a magyar, még csak nem is a kelet-európai, hanem általában a gazdasági rendszerekről van szó, amelyeknek közös jellemzője az állam jelentős befolyása a gazdaságra). A rossz működés magyarázataként több tényezőt jelölt meg, amelyek közül talán a következő három a legfontosabb:

- 1. az együttműködésre törekvés hiánya;**
- 2. a közgazdasági szemlélet hiánya;**
- 3. a jövedelmek pazarló újraelosztása.**

Az utóbbi harminc évben e tényezők kedvezőtlen hatása egyes gazdaságokban erősödött, másokban mérséklődött, de sehol sem szűnt meg. Nemcsak azért esett a választás éppen a fenti három tényezőre, mert ezek Liska kritikáinak és megoldáskeresésének is lényeges elemei, és részben ezek következménye a gazdaságok rossz működése, hanem mert az általános közfelfogásban az ezekből következő kedvezőtlen hatások kevésbé tudatosodtak. Tehát nem arról van szó, hogy a döntéshozók nem elég körültekintők, és nem jól mérik fel a lehetőségeket (bár ez is előfordul), hanem arról, hogy e tényezők szükségszerűen vezetnek rossz döntésekhez. Amíg nem tudatosodik - legalább a szakmai - közvéleményben, hogy a problémák jelentős részének ez a forrása, addig megoldás sem várható.

Az együttműködés

A történelmi fejlődés határozott tendenciát mutat. A társadalmak fejlődése egyben a kölcsönös megegyezésre való törekvés magasabb szintjét is eredményezi. A fejlettebb társadalomban nagyobb a megegyezésre való készség, mint a kevésbé fejlettben, és ez nemcsak a társadalmi osztályok (rabszolga-rabszolgotartó, jobbágy-földesúr, bér munkás-tőkés) között, hanem az osztályokon belüli konfliktusok elsímításában is megnyilvánul (párban napjainkban már csak televíziós viták formájában jelenik meg).

Liska szerint a társadalmi-gazdasági konfliktusokra minden esetben kell és lehet találni megegyezésen alapuló piaci megoldást. **A piaci megoldás kölcsönös megegyezésen alapuló együttműködés a társadalmi nyilvánosság előtt.** A piaci (pár)kapcsolat lényege az, hogy akkor jön létre, ha mindkét fél

számára előnyös, ezért mindketten akarják. Többszereplős együttműködés is csak akkor alapul kölcsönös megegyezésen, ha a résztvevőknek vétőjoga van, azaz senki nincs kényszerítve az együttműködésre. Csak a kölcsönös megegyezésen alapuló eljárások lehetnek hatékonyak. Minden ezzel ellenkező elven működő szabályozás gazdasági és társadalmi károkat okoz, hiszen az emberek azt teszik, amit érdemes, és nem azt, amit kell, lehet, szabad vagy ajánlott. Liska szerint a közgazdaságtan egyik fő feladata, hogy az alkalmazható piaci megoldásokat felkutassa a gazdaság azon ágazataira is (oktatás, egészségügy, környezetvédelem, kultúra stb.), amelyek hagyományosan nem tartoznak a piaci szabályozás körébe.

Valószínű, hogy a megegyezésre való törekvés vezérelte a Cseh Köztársaság hadsereg-parancsnokságát is, amikor az 1999-ben rendezett hadgyakorlatra a tartalékos katonáknak nem behívóparancsokat küldtek ki, hanem - levélben - megkérték az érintetteket, hogy ha van kedvük, jöjjenek el a többnapos hadgyakorlatra. Az eredmény az lett, hogy az értesítettek nagyobb arányban jelentek meg a hadgyakorlaton, mint a szokásos behívók küldésekor, amikor is sokan orvosi igazolással mentették ki magukat a kötelezettség alól. Ez a példa nemcsak azt illusztrálja, hogy hatalmi helyzetben is érdemes keresni a megegyezés lehetőségeit, hanem azt is, hogy az ilyen megoldások olcsóbbak is (nincs szükség a orvosi igazolások elkészíttetésére, és nem kell ellenőrizni a távol maradókat sem). Sajnos, általában nem ilyen egyszerű megtalálni a megoldást, mint a fenti - tipikusnak egyáltalán nem mondható - esetben.

Hatalmi helyzetben csökken az együttműködésre való hajlam. A kölcsönös megegyezés feltételeinek megtalálása türelmet és időt igényel. Ajánlatok sora követi egymást, míg végül kialakul a résztvevők számára elfogadható kompromisszum, és megegyeznek az együttműködés játékszabályaiban. Aki monopol helyzetben van, az szabályozás helyett inkább irányítani igyekszik a folyamatokat, ami szintén játékszabályok (rendeletek, határozatok) kialakítását eredményezi. Az irányításnak is megvan a létjogosultsága, hiszen operatív döntéseknél nincs lehetőség az állandó egyeztetésre, de az eredmény többnyire kényszer-együttműködés lesz, ami mindenképpen több súrlódással jár, mint a megegyezés.

Az irányításmélet egyik alaptétele szerint az optimális irányítás a centrális, egyközpontú irányítás, feltéve, hogy valamennyi szükséges információ a központban rendelkezésre áll. Ilyen eset azonban már közepes bonyolultságú rendszereknél is csak absztrakció, a valóságban nincs. Ezért - az irányításmélet szerint - csak a bizonyos szinteken elosztott irányítás lehet optimális.

Az állami intézmények és hatóságok - hatalmi helyzetükből adódóan - hajlamosak rá, hogy akkor is irányítással kezeljék a problémákat, amikor lenne esély a megfelelő szabályozás kialakítására. Számtalan példát lehet találni arra, hogy rendeletek, törvények születnek, amelyekről rövid időn belül kiderül, hogy használhatatlanok, mert sokan megtalálják a kikapukat, amivel kivonhatják magukat a szabályozás alól.

A szabályozás

Ahhoz tehát, hogy kialakuljon a megegyezésen alapuló együttműködés, megfelelő szabályozás kell és ez egy-egy megoldandó probléma kapcsán rendszerint úgy alakul ki, hogy valaki kitalálja a vonatkozó játékszabályokat, amelyeket a többiek elfogadnak, és az ötletet - esetleg módosítva - alkalmazzák. Ilyen játékszabályötletek lépten-nyomon születnek, és a sikeresebbek el is terjednek.

Például a bevásárlóközpontok parkolójában a bevásárlókocsik összegyűjtése az utóbbi évtizedben általánossá vált szellemes ötlet alapján oldódott meg. A megoldás abból áll, hogy a bevásárlókocsit csak egy pénzérme behelyezésével lehet elhozni a gyűjtőhelyről, és a vásárló csak akkor kapja vissza a pénzérmét, ha a kocsit visszaviszi a gyűjtőhelyre. Aki nem viszi vissza, az sem okoz fennakadást, hiszen mindig akadnak önkéntes begyűjtők. Ez a megoldás sokkal eredményesebb, mint ha a kocsikat segéd munkások gyűjtenék össze, nem beszélve arról, hogy sokkal olcsóbb is. Ez sincs persze ingyen, hiszen ki kellett találni és fel kell szerelni a bevásárlókocsikra azokat az egyszerű szerkezeteket, amelyek biztosítják, hogy a behelyezett érmehez csak a visszavitel után lehessen hozzájutni.

A bevásárlókocsi-összegyűjtés fenti megoldása tipikus példája a jó szabályozásnak. Azért jó, mert egyszerű és önműködő, azaz könnyű megérteni az együttműködés feltételeit, és nem igényel ellenőrzést a szabályok betartatása. A vásárló választhat, hogy vagy visszaviszi a kocsit, vagy elveszíti a bedobott érmét. Akárhogy dönt, a kocsi vissza fog kerülni. A szabályt megszegni nem érdemes (csak speciális

eszköz alkalmazásával piszkálható ki az érme), így ellenőrizni sem kell. Meg kell jegyezni, hogy ez tulajdonképpen egy gazdasági szabályozás, hiszen aki nem viszi vissza a bevásárlókocsit, az a benne hagyott értékével megfizeti a visszavitel árát.

Még olcsóbb lehetne a bevásárlókocsik összegyűjtése, ha minden vásárló magától vinné vissza a kocsikat, belátva, hogy ez mindannyiuk közös érdeke. Ilyen szabályozás azonban nem működne, mert mindig lennének olyanok, akik nem vinnék vissza a bevásárlókocsit (mondjuk, mert sietnek). Ez oda vezetne, hogy azok kerülnek hátrányba, akik betartják az előírást, és idővel egyre többen szegnék meg a szabályt. A rossz szabályozás tehát morálisan is károkat okoz.

A társadalom és a gazdaság területén a fentínél bonyolultabb problémákat kell szabályozni, és a Liska-modell ezekre keres, illetve kínál megoldást.^{*1} Egy szabályozórendszer akkor jó, ha

- egyszerű (könnyű megérteni a szabályokat),
- betartatható (olcsó az ellenőrzése, vagy drága a megkerülése),
- önszabályozó (nem igényel külső beavatkozást)
- vonzó (a résztvevők elfogadják, azaz felismerik benne saját érdeküket).

E szükséges feltételek a legtöbb esetben elégségesek is. A sportban a játékszabályok többnyire kielégítik a fenti kritériumokat. A társadalomban és a gazdaságban is érvényben vannak hasonló szabályok, de még nem sikerült minden esetre megtalálni a kielégítő szabályozást, pedig a megegyezésen alapuló együttműködéshez ez feltétlenül szükséges. A Liska-modell egyik alapgondolata, hogy meg kell találni minden problémára a piaci megoldást, azaz a kölcsönös megegyezéshez szükséges szabályozást.

A közgazdasági szemlélet

A különböző tudományágak különböző szempontból figyelik a világot. Ha egy tyúktojást kell megvizsgálni, akkor a biológust az érdekli, miért kel ki belőle a csibe, a vegyészt az, hogy milyen kémiai elemeket tartalmaz, a fizikus a tömegét, esetleg a sűrűlódási együtthatóját vizsgálja. A közgazdász elsősorban az érdekli, mennyibe kerül az előállítás, mennyiért és hol lehet eladni, jövedelmező-e a forgalmazásával foglalkozni.

A közgazdasági szemlélet társadalmi-gazdasági folyamatokra vonatkoztatva is valami hasonlót jelent, és ez nem ellenkezik a szokásos - politikusok által is megfogalmazott - társadalmi-gazdasági célkitűzésekkel, csak kicsit könnyebben áttekinthetővé teszi az elvek (ideológia) és a gyakorlat közti eltéréseket.

Például a környezetvédelem kérdésében szigorúan közgazdasági szemlélettel is arra a végkövetkeztetésre kell jutnunk, hogy a környezetet védeni kell, mert elpusztítása gazdasági károkat okoz, és helyreállítása - ha egyáltalán lehetséges - sokba kerül. Hasonló a helyzet a szociális problémák kezelésével, ugyanis nem működhet hatékonyan a gazdaság, ha a társadalomban túlzott szociális feszültségek vannak. A szociális támogatásokra elköltött összegek idővel megtérülhetnek, viszont ha elmaradnak, az később jóval többbe kerül.

A politikai pártok azért törekednek a hatalomra - állítják -, mert úgy gondolják, hogy az ő irányításuk alatt, az ő elképzeléseik szerint lehet elérni hosszú távon a legnagyobb életszínvonalat, a legjobb életminőséget. Tehát kimondottan gazdasági célokat tűznek ki és szándékoznak elérni, még ha nem is mindig közgazdasági szemléletben fogalmazzák meg őket.

A jó politikai döntések nem mondanak ellent a közgazdasági szemléletnek. Például a nyugat-európai agrárprotekciónizmus a múlt század végén terjedt el. Elterjedésekor közgazdaságilag is teljesen indokolt volt. A technikai fejlődés következtében a szállítási költségek csökkentek, és megnőtt az olcsó, amerikai agrártermékek kínálata. Ennek következtében Európában az akkori lakosság több mint felét kitevő mezőgazdasági népesség életszínvonala látványosan zuhanni kezdett. Ilyen körülmények között

közgazdaságilag is indokolt volt a protekcionista és a későbbi szubvenciók politika mint legolcsóbb megoldás a probléma kezelésére. Azonban ennek fenntartása több mint száz éven keresztül már semmiképpen nem vall közgazdasági megfontolásra. Ezzel sikerült elérni, hogy az európai mezőgazdaság azóta is versenyképtelen. Az európai fogyasztók drágábban veszik meg a mezőgazdasági termékeket, mivel az ár egy részét adó formájában fizetik meg.

Bármiféle támogatásnak vagy jövedelemátcsoportosításnak akkor van létjogosultsága, ha ideiglenes, és valamilyen átmeneti nehézségen segít (pl. elemi csapás). Gazdasági egységek, ágazatok támogatása semmiképpen nem indokolható, hiszen ha érdemes lenne, akkor ott hitelre van szükség, nem támogatásra, mint ahogy egy beruházás is csak akkor jövedelmező, ha a befektetett összeg kamatostul megtérül. Az igaz, hogy gyakran még utólag is nehéz számszerűsíteni az eredményt, nemhogy előzetesen kalkulálni az alternatívák várható bevételeivel. Például ha azt kell eldönteni, hogy egy kisváros elkerülő autópályát építsen-e vagy kórházat, szinte lehetetlen lesz olyan számításokat végezni, amelyek mindenki számára elfogadhatóan indokolják a döntést. Mindkét esetben - a kiadások és a bevételek mellett - emberéletekkel is számolni kell, sőt számszerűsíteni, hogy mennyibe kerül egy élet megmentése. Bármennyire kétségbe vonható is egy ilyen kalkuláció, legalább benne van az objektivitásra törekvés szándéka. A döntés így is lehet elhibázott, de talán kisebb a tévedés esélye. Könnyebb számítások tételein vitatkozni, mint különböző érdekcsoportok érveit összevetni.

Az újraelosztás

A gazdaságban megtermelt jövedelmek mindenképpen újraelosztásra kerülnek. Az is újraelosztás ("redisztribúció"), ha a jövedelmet közvetlenül elköltik, hiszen minden kiadás valahol bevételként jelentkezik. Azonban az újraelosztáson általában valamilyen társadalmi (állami, önkormányzati) csatornán keresztül elvont jövedelem (adóbevétel) átcsoportosítását értjük a gazdaság más területére. A működő társadalmakban erre mindenképpen szükség van, mivel léteznek olyan társadalmi igények, amelyeket a jelenlegi piaci mechanizmusok nem tudnak kielégíteni, azaz nem keletkezik ott jövedelem, ahol társadalmilag nélkülözhetetlen kiadásokra van szükség (pl. környezetvédelem, gazdaságilag elmaradott körzetek felzárkóztatása stb.).

Az a már-már szállóigévé vált liskai mondás, hogy az állami redisztribúció osztogatás-fosztogatás, nem vonja kétségbe a redisztribúció szükségességét, csak megvalósításának hagyományos módozatait gúnyolja. Liska szerint meg kell keresni azokat a módszereket, amelyek a jövedelmek hatékony újraelosztását biztosítják.

A társadalom globális érdekei feltűnően gyakran nem esnek egybe a társadalmat alkotó egyének személyes érdekeivel. Az emberek elsősorban saját érdekeiknek megfelelően cselekednek, és a rossz szabályozás következtében könnyen működésbe lépnek a "társadalmi csapdák"^{*2}, amikor az egyénileg előnyösnek tűnő döntés társadalmilag káros, és így közvetve az egyén számára is kedvezőtlen.

A gazdaság szereplőire vonatkozó játékszabályok - a gazdasági szabályozórendszer elemei - elsősorban az újraelosztást szabályozzák. A szabályozórendszer határozza meg, hogy az újraelosztás gazdaságos lesz-e vagy gazdaságtalan.

Az újraelosztás - nagyon leegyszerűsítve - jövedelmek elvonását és az elvont jövedelmek elköltését jelenti.

Az elvonás

A jövedelemelvonás tipikus formája az adóztatás. Bár szabályait választott képviselők határozzák meg, az adóztatást nem tekinthetjük kölcsönös megegyezésen alapuló együttműködésnek. Az adóval nemcsak az a baj, hogy a jövedelmet elvonja azoktól, akik megtermelték (tehát bizonyították, hogy tudnak jövedelmet létrehozni). Sokkal nagyobb károkat okoz, hogy a pusztta léte miatt eleve kevesebb jövedelem jön létre.

Az adóztatás végrehajtása költségekkel jár, és lényegében lehetetlen a tökéletes ellenőrzése. A magyarországi adómorál különösen alacsony szinten áll. Az APEH egyik vizsgálata 1999-ben azt jelezte, hogy az eladóhelyek 80 százaléka megszegi a számlaadási kötelezettséget. Az ilyen szabályozás morálromlást is eredményezhet, hiszen ha sokan megszegik a szabályokat, akkor az kerül hátrányba, aki betartja.

Gazdaságilag is drága az ellenőrző apparátus, és minél nehezebb kibújni az ellenőrzés alól, annál drágább. Tehát sok adót csak drágán lehet beszedni, és akkor még mindig marad a kérdés, hogy ki ellenőrzi az ellenőröket.

Az adózás nem más, mint átalánydíj a társadalom bizonyos közös költségeinek fedezésére, és az átalánydíj szükségképpen pazarlással jár. Nemcsak igazságtalan, ha valakit olyan áru vagy szolgáltatás megfizetésére kényszerít, amit nem vesz igénybe, de aki nem közvetlenül fizet, az könnyen pocsékol is. Gazdaságilag előnyösebb, ha mindenki azért fizet, amit igénybe vesz, és kiderülhet, hogy miből mennyire van igény.

Magyarországon a vízfogyasztás 1990-1998 között 40 %-kal csökkent, miközben a vízvezeték-hálózat 17 %-kal bővült.^{*3} Ebben az időszakban tértek át az átalánydíjról az egyéni fogyasztás mérésre. A tekintélyes fogyasztás csökkenésben más tényezők is közrejátszhattak, de bizonyára jelentős szerepe volt az átalánydíj háttérbe szorulásának.

Csak abban az esetben van létjogosultsága az átalánydíjnak, ha a fogyasztás mérése többbe kerül, mint a mérés által megtakarítható fogyasztás. Számos olyan szolgáltatás van, ahol - a jelenlegi technikai színvonal mellett - a tényleges fogyasztás mérése nagyon drága. Ilyen például a közvilágítás, a köztisztaság stb. Ezeket a szolgáltatásokat azonban tekinthetjük úgy, mint egy komplexebb szolgáltatás részét, ahogy az áruházakban a takarítás költsége magától értetődően benne van az ott vásárolt cikkek árában. Tehát lehet indokolt, ha az önkormányzat az általa nyújtott szolgáltatások ellenértékére igényt tart, ez azonban nem adó, még akkor sem, ha formailag annak látszik, és ami még fontosabb, e díjnak a területen lakó és dolgozó személyek számától vagy az általuk igénybe vett ingatlan méretétől, de semmi esetre sem az egyének jövedelmétől kell függnie.

A költsékezés

A pénzköltséket csoportosíthatjuk aszerint, hogy kié az elköltendő pénz és kire költi el. Négy esetet különböztethetünk meg:

1. Saját pénzt saját magára költi;
2. Saját pénzt másra költi;
3. Más pénzt magára költi;
4. Más pénzt másra költi.

Az első esetben viselkednek az emberek legmegfontoltabban. Kevésbé körültekintőek, ha saját pénzüket másokra költik (pl. ajándékot vesznek). Ilyenkor hajlamosak könnyelműen viselkedni, hiszen "kell valamit venni Stanci néni születésnapjára". A harmadik esetre jó példa a külföldi kiküldetés, amikor a szállodaköltséget a kiküldő cég fizeti egy megadott összegig, és a kiküldött választhatja ki a szállodát. Ilyenkor - a kiküldött számára - elsősorban a megadott összeghatár lesz a szálloda keresés kritériuma. Bizonyára vannak olyan kiküldöttek is, akik ebben az esetben is ugyanúgy viselkednek, mintha turistaúton lennének, de nem ez a tipikus. Az adott árfekvésű szállodák közül viszont körültekintően fog választani. Tehát ha más pénzt költik saját magukra, akkor még mindig marad valami a megfontoltságból, de ha más pénzt másokra költik, már alig-alig, ezért ebben az esetben valamilyen elszámoltatásra, ellenőrzésre is szükség van, ami többletköltséggel jár. A korrupció is tipikusan a negyedik esetben fordul elő, hiszen megvesztegetni csak azt lehet, aki más pénzt költi, és csak az akar vesztegetni, aki ebből előnyt remél.

A társadalom erkölcsi normáitól függetlenül is szükségszerűen jelentős különbség lesz a két szélső esetben. Természetesen a saját pénzt is költheti valaki értelmetlenül, vagy akár tévedhet is, de annak

kiseb az esélye. Bizonyára akadnak olyan személyek is, akik nem így viselkednek, de társadalmi méretekben biztos, hogy jelentős eltérés mutatható ki a két szélső esetben.

A Liska által kritizált állammonopolista rendszerekben a megtermelt jövedelmek jelentős részét - a fenti skála szerint - a legrosszabb módon költik el. Az Európai Unió országaiban a költségvetés aránya 40-50 százaléka a GDP-nek. Kornai János^{*4} a magyarországi adók mértékét elemezve arra a következtetésre jut, hogy a munkavállalók jövedelmének 61,5 százaléka különböző adók formájában elvonásra kerül. Az állami költségvetés aránya, majdnem mindenhol csökkenően van ugyan, de nem várhatunk látványos változást. A politikai pártok választási ígéreteiben gyakran szerepelő adócsökkentés hatalomra kerülésüket követően rendszerint beváltatlan marad. A politikai harcok előbb-utóbb kikényszerítenek ugyan valamelyes adómérséklést, de ez többnyire elmarad az ígéretektől. A társadalom tagjai is igénylik az állami támogatásokat, noha adózni nem szeretnek. Ez a társadalmi tudathasadás különösen jellemző a kelet-európai országokra.

Miért gondoljuk, hogy az állam vagy egy hivatalos személy jobban tudja, mire kell pénzt költeni, mint mi magunk? Ráadásul az állami költségvetés elköltése jelentős apparátust igényel, amelynek fenntartása tetemes összegekbe kerül. Az apparátus rengeteg feladatot ad saját magának elsősorban azért, hogy igazolja a költségek indokoltságát.

A hatvanas-hetvenes években Liska elsősorban a szocialista tervutasításos gazdálkodást szidta, de később a nyugati típusú gazdasági rendszerekre is hasonló átkokat szórt. Ezekre is úgy tekintett, mint szükségképpen rosszul működő rendszerekre. Az 1990-es rendszerváltásról az volt a véleménye, hogy "most átúszunk az egyik süllyedő hajóról a másikra". Sosem nyugodott bele, hogy csak rossz megoldások közül lehet választani, és a folyamatos bírálat mellett megszállottan próbálkozott olyan elvek lefektetésével, amelyekre az általa kritizált jelenségektől mentes társadalmi-gazdasági rendszer épülhetne fel. Az eredmény [a Liska-modell](#) lett, amivel sosem volt igazán elégedett, de a lehetséges próbálkozások egyik irányának tekintette.

F. Liska Tibor
2000. február

Lábjegyzetek

- [1] Liska Tibor a hatvanas évek közepén írt és 1988-ban megjelent Ökonosztát című könyve is egy önszabályozó gazdasági mechanizmus szükségességét tárgyalja.
- [2] Hankiss Elemér Társadalmi csapdák, Diagnózisok. Magvető Kiadó, Budapest. 1983.
- [3] A kommunális ellátás fontosabb adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1998.
- [4] Kornai János Az állampolgár és az állam: a jóléti rendszer reformja. Mozgó Világ 1996. 2. sz. Budapest.

Irodalomjegyzék